

1898: *Entre la crisi d'identitat i la modernització*. Actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, 20-24 d'abril de 1998 (2000), 2 vols. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 548 i 449 p. (Biblioteca «Abat Oliba», 225 i 226).

El mes d'abril de 1998 va tenir lloc a Barcelona la celebració d'un congrés internacional, sota el patrocini de la Generalitat de Catalunya, amb el títol «1898: Entre la crisi d'identitat i la modernització». Les actes de l'esdeveniment, que recullen gairebé totes les intervencions que s'hi van fer, han estat pulcrament editades per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat en dos volums de la Biblioteca «Abat Oliba».

L'any 1898 es va produir la pèrdua de les últimes colònies espanyoles i aquesta data s'ha convertit en el símbol d'una crisi que va convulsionar el panorama polític, social, moral i, també, cultural de l'Espanya finisecular i va originar el replantejament d'identitats —Espanya, Catalunya—, el sorgiment de la classe intel·lectual com a grup pensant i influent en la societat i la creació de moviments artístics que, acceptats o rebutjats, són d'obligada referència posterior. Per tot això, va semblar que la celebració del centenari d'aquell fet era una data escaient per organitzar un congrés internacional que es plantejés acadèmicament quina influència va tenir el 1898 en el camp de les idees polítiques, filosòfiques i artístiques; quines solucions regeneradores es van proposar des de les diverses posicions ideològiques i com el concepte *modern* influeix en les noves propostes estètiques.

Atenent aquestes premisses, el congrés es va organitzar en tres seccions que s'han mantingut en la distribució de les actes: (1) Crisi d'identitat, construcció d'una Castella i una Catalunya ideals, relacions amb Portugal i amb les diverses repúbliques llatinoamericanes; (2) La modernització de les idees, de l'ensenyament i de la ciència i (3) Modernització en el camp de les arts i de la literatura. Cada una de les parts es tanca amb els continguts d'una taula rodona amb membres especialistes del tema.

El volum I s'inicia amb el *Discurs Inaugural* del President de la Generalitat, Sr. JORDI PUJOL (pp. 7-9), que destaca que la data del 1898 només és commemorada pel govern de Madrid i per la Generalitat de Catalunya, malgrat les problemàtiques que, en tots els àmbits, va provocar i que es van solucionar de diferent manera a Catalunya i a Espanya, i acaba desitjant que el congrés aportés nous elements per encarar el futur del país. A continuació es troba el *Discurs* del Dr. JOAQUIM MOLAS, en qualitat de president del Comitè Científic (pp. 11-14), on justifica la celebració del congrés pels cinc fets importants que la data de 1898 va ocasionar: la pèrdua de Cuba i Filipines; el plantejament de dos moviments nacionalistes —Espanya i Catalunya—; el sorgiment de les figures de l'intel·lectual i del bohemí; la creació d'un moviment artístic que tanca una època i, finalment, l'aparició de grans figures intel·lectuals. El congrés es proposa, des del marc acadèmic, posar en contacte les dues tradicions historiogràfiques de Madrid i Barcelona així com també visionar els diversos camps creatius i relacionar-los amb els moviments europeus coetanis per veure la incidència que la crisi del 98 va tenir en el camp de les idees.

La primera de les tres grans seccions en què es va dividir el congrés s'inaugurà amb la interessant ponència *Concepcions d'Espanya i de Catalunya a finals del segle XIX* d'ISIDRE MOLAS (pp. 17-34) on passà revista als diversos conceptes de nació espanyola des de les visions diferenciades de Madrid i Barcelona. El liberalisme, el republicanisme, el conservadorisme i la contrarevolució mantenen tradicions diverses pel que fa al concepte nació, des de l'òptica espanyola. A Catalunya, en canvi, són el federalisme evolucionat de Valentí Almirall, el tradicionalisme atemperat de Jaume Collell i Josep Torras i Bages i, finalment, el nacionalisme d'Enric Prat de la Riba els moviments que fan propostes per a la construcció d'una nova nació.

BORJA DE RIQUER a *El 98, un xoc d'identitats* (pp. 35-54) presenta la data de 1898 com el moment en què es constata l'existència de diferents nacionalitats dintre de l'estat espanyol, les quals rebutgen la identitat espanyola per castellanitzadora i uniformista. A l'evidència de diversitat, s'hi arriba per dos processos paral·lels; un, la creació de l'estat liberal amb la construcció d'una idea de nació espanyola, i l'altre, les actituds de Catalunya, el País Basc i Galícia que mantienien una identitat protona-

cional abans de la construcció de la identitat espanyola. El resultat, segons el ponent, és que malgrat els intents uniformitzadors de l'estat liberal, havia fracassat el procés de nacionalització espanyola.

La tercera de les ponències, amb el títol *Catalunya en el canvi de segle* (pp. 55-65), va anar a càrrec de JOSEP TERMES, el qual passa revista a les diverses escoles que han tractat del naixement del catalanisme polític a començaments del segle XX i acaba conclouent que el catalanisme és un corrent on conflueixen estils, modes i tendències en un mateix moment històric, sota l'empara del centre i motor que és Barcelona.

La primera de les comunicacions és deguda a JORDI CERDÀ SUBIRACHS i tracta sobre *Cases Carbó a la inflexió del 98: pensar en l'avenir* (pp. 67-75). L'autor hi recull el pensament iberista de Cases Carbó —continuat per I. Ribera i Rovira—, que va ser concebut com una possible sortida a la crisi del 98. Un altre aspecte de l'iberisme —la seva presència en la cultura catalana al llarg del segle XIX des de Sinibald de Mas a Prat de la Riba—, és presentat per VÍCTOR MARTÍNEZ GIL a *L'iberisme català i la crisi colonial dels estats peninsulars* (pp. 149-160).

La figura de Miguel de Unamuno va ser mereixedora de dues comunicacions. La primera de MARCO CIPOLLONI, *Cartas del fin de dos mundos: Unamuno, Zorrilla San Martín y las máscaras de la modernidad* (pp. 77-83), analitza la correspondència entre els dos autors entre 1905 i 1912; i la segona de STEPHEN G. H. ROBERTS, *Unamuno, 1898 y la crisis de la Restauración*, dóna una visió del pessimisme polític d'Unamuno, a partir dels seus articles polítics i dels llibres de correspondències recentment editats.

Un altre personatge castellà que també hi és present és Lucas Mallada. IGNAZIO DELOGU estudia a *Lucas Mallada, «Los males de la patria y la crisis de la identidad española de 1898»* (pp. 101-107), la recepció del llibre, en especial per part d'Azorín. Més extens i molt interessant és l'estudi que STEPHEN L. DRIVER fa del concepte expressat per Mallada sobre el medi geogràfic espanyol. *Lucas Mallada and the modern view of Spain's environment* (pp. 109-126) explica com, a través de la seva feina d'enginyer de mines i paleontòleg, Mallada va desmuntar la llegenda d'or que suposava que Espanya era una terra munificent i hi va oposar la visió d'un territori empobrit a causa del clima i de la desertització.

Les relacions d'Iberoamèrica amb Espanya, a partir de la narrativa, són la base de la comunicació d'ELISEO R. COLON ZAYAS, *La invención de «lo español» y sociedad en Puerto Rico: los modos del melodrama / conocerse-reconocerse* (pp. 85-100) on tracta de la utilització classista dels trets espanyols després de la independència; de la de JACINTO FOMBONA, «Noble Colón»: *viajeros hispanoamericanos en España* (pp. 127-135), en què reflecteix diferents actituds respecte a Espanya pel que fa als visitants americans a començaments del segle XX; i de FRANCISCO GUTIÉRREZ CARBAJO, *España/Cuba. el problema colonial en la narrativa de la época: «El separatista» de Eduardo López Bago* (pp. 137-148), que analitza l'ambient que es vivia a Cuba a través d'aquesta novel·la escrita el 1895. També en aquest temari es podria incloure la *Relectura de les memòries de Josep Conangla i Fontanilles sobre la guerra de Cuba (1895-1898)* (pp. 263-282), feta per JOAQUIM ROY. Els papers de Conangla, que havien quedat dispersos en terra cubana després de la seva mort, han estat recollits i ordenats pel comunicant. La recent edició del diari, escrit en la campanya de Cuba des de la seva visió com a soldat, permet a Roy posar en relació aquest dietari amb la poesia contemporània del mateix autor.

Un darrer bloc de comunicacions d'aquesta primera part presenta un caire més cultural i literari. LLUÍS MESEGUER, a *La cultura literària valenciana abans i després del 1898* (pp. 161-181), fa el retrat de la societat valenciana durant l'última dècada del segle XIX, estudia l'evolució contraposada de Teodor Llorente i Vicent Blasco i conclou que la impossibilitat de modernitzar l'estètica i la política va provocar que València quedés arraconada de la història principal. ENRIQUE MIRALLES recupera, a «Cataluña bilingüe»: *una polémica desatada por/contra Menéndez Pidal (1902-1903)* (pp. 183-194), un tema que segueix essent d'actualitat: el presumpte bilingüisme de Catalunya defensat per Menéndez Pidal en un article a *El Imparcial* l'any 1902. A partir d'aquesta col·laboració s'inicia una polèmica entre Menéndez Pidal, que defensava la presència secular del castellà a Cata-

lunya, i Alfred Opisso, Artur Masriera, Pere Muntanyola i Jaume Massó i Torrents que advocaven per una societat monolingüe. La construcció dels conceptes *generació* i *Castella* com a llocs comuns que serveixen de recurs estilístic i tret d'unió entre els diversos escriptors que han estat considerats com a membres de la generació del 98 és analitzada per CARLOS MORENO HERNÁNDEZ a *Castilla, «lugar común» del 98* (pp. 195-214). El títol de la comunicació de DAMIÀ PONS I PONS, *El paper de Miquel S. Oliver en el procés de modernització de la Mallorca d'entre dos segles* (pp. 215-220) ja n'explicita el contingut, dedicat a l'actuació del periodista com a agitador cultural de la societat mallorquina de finals del segle XIX. PATRICIA McDERMOTT, a *¿Finis Hispaniae? Postcolonialismo, regionalismo y paniberismo: la (des)conexión Barcelona-Madrid* (pp. 221-237), recull les diverses propostes sobre aquests termes que apareixen a les noves revistes culturals de Madrid i Barcelona i acaba conclouent que no hi va haver gaires intercanvis culturals entre els intel·lectuals de les dues ciutats. L'última comunicació d'aquest bloc és la presentada per JOAN M. RIBERA LLOPIS i OLIVIA RODRÍGUEZ GONZÁLEZ amb el títol de *Crisi finisecular en la cultura gallega: atenció al model català* (pp. 249-262), on es recullen les relacions i els intercanvis que els regionalistes gallecs van establir amb els catalans a finals del segle XIX i començaments del XX.

Com a cloenda d'aquesta secció va tenir lloc una taula rodona, amb Josep Termes com a moderador, per parlar de *L'oposició al sistema: republicanisme, sindicalisme, nacionalisme* (pp. 283-299). La brevetat de cada una de les intervencions va fer destacar la quantitat d'informació sintetitzada que contenien. RAMIRO REIG va resumir el republicanisme valencià, liderat per Blasco Ibáñez, com un moviment contradictori que advocava per un estat espanyol jacobí i un difús federalisme municipal. És la mateixa contradicció que presentava en el camp cultural: el castellà com a llengua de creació i el valencià com a expressió de la cultura del poble. Tot plegat va condemnar el valencianisme a la subordinació i a la confusió. JOAN B. CULLA, en el seu parlament, va fer notar que a Catalunya es donen tres cultures hostils al sistema espanyol: la republicana, composta principalment per la classe menestral, que rebutja la monarquia i fa de la llibertat el seu valor més preuat; la catalanista, amb influències pimargallianes i carlines, formada per la burgesia, que no vol un estat centralitzador i que fa bandera de la identitat diferenciada; i la llibertària, composta pels obrers, que desitja un nou model econòmic i social i té la igualtat com a ideal, i encara que el conjunt d'aquesta oposició és ideològicament el més subversiu, en la pràctica és el menys revolucionari. MANUEL RUIZ LEDESMA es va centrar en les reaccions de l'obrerisme davant dels fets finiseculars que van desembocar en la seva modernització. La creació d'associacions, la reglamentació dels sistemes de protesta, mitjançant les vagues, les manifestacions i els mítings, i la consciència de classe són alguns dels nous mecanismes que el món del treball va adoptar en el segle XX. OCTAVIO RUIZ MANJÓN va intervenir amb una reflexió sobre el republicanisme espanyol, del qual va destacar que mai no havia estat una alternativa viable al sistema polític espanyol.

La segona secció de les actes porta per títol «La modernització de les idees, de l'ensenyament i de la ciència» i és encapçalada per la ponència de JOSÉ-CARLOS MAINER *En torno al 98: la fragua de los intelectuales* (pp. 304-320) on defineix el concepte d'intel·lectual i analitza el naixement d'un grup de joves a Madrid, a començaments del segle XX, que segueixen les pautes d'opinar, criticar i fer propostes des d'una posició d'independència política. IGNACIO IZUZQUIZA analitza a *El último vals. Ritmos de la historia intelectual en el cambio de siglo* (pp. 321-336) els canvis culturals produïts en el món occidental entre 1888 i 1905. Utilitzant una metàfora musical passa revista als escenaris, als participants i als corrents de pensament d'aquests anys i conclou que a Espanya la crisi va produir dues sortides diferents: el regeneracionisme a l'interior del país i la modernitat a la perifèria. CASIMIR MARTÍ estudia el paper de Jaume Collell, Josep Torras i Bages i Josep Morgades en la construcció del regionalisme catòlic com a evolució liberal del tradicionalisme a *Regeneracionismo catòlic* (pp. 337-346).

La presa de consciència del retard científic que patia Espanya l'any 1898 i alguns intents específics per superar-lo són la base de la ponència de JOSÉ MANUEL SÁNCHEZ RON, *Más allá del laboratorio: Cajal y el regeneracionismo a través de la ciencia* (pp. 347-364) i de la comunicació de GUI-

LLERMO LUSA MONFORTE i ANTONI ROCA ROSELL, *Regeneracionisme científic i tècnic: l'oportunitat del 98* (pp. 469-475). L'última de les ponències d'aquest bloc pertany a IRIS ZAVALA, que analitza la retòrica de la modernitat a través de l'òptica lacaniana a *Cuestión de forma, cuestión de ideas: la lengua de la modernidad* (pp. 365-378).

La col·lecció de comunicacions s'obre amb l'aportació de CARLES BASTONS sobre l'actuació docent i política d'*Hermenegildo Giner de los Ríos, un intelectual d'acció* (pp. 379-391), i continua amb la de JEAN-FRANÇOIS BOTREL que dona una visió de la creixent i modernitzada producció editorial espanyola en l'última dècada dels noranta a *Lectura y modernidad en la España finisecular* (pp. 393-402). L'aparició de la investigació psicocultural com a conseqüència de la *débâcle* del 98 és la proposta que vehicula LLUÍS CALVO CALVO a *La crisi del 98 i el desvetllament de la recerca sobre la identitat ètnica dels pobles d'Espanya* (pp. 403-413). El paper de la premsa en la introducció de noves idees és objecte de tres comunicacions: *La revista «Catalònia»: un projecte de modernització cultural*, d'ASSUMPTA CAMPS (pp. 415-426); *Pere Aldavert i «La Renaixensa», veus discordants en la premsa barcelonina dels noranta*, de CAROLA DURAN TORT (pp. 427-437); i *Una aposta a favor de la modernització en temps de crisi: «Setmana Catalanista», 1900*, d'IMMA FARRÉ I VILALTA (pp. 439-452). LISA HUEMPFNER uneix feminisme i pedagogia a *The man behind the scenes: Francisco Giner de los Ríos and the modernization of women's education* (pp. 453-468). La resposta agònica que Antonio Machado dona a la situació històrica que va viure és analitzada per JOCHEN MECKE, a *Modernización apócrifa: concepciones estéticas para una modernidad problemática en la poética y filosofía de Antonio Machado* (pp. 477-496). *La interllengua esperanto: factor d'innovació a la Catalunya del tombant de segle (1898-1909)*, d'ABEL MONTAGUT LOZANO, exposa la introducció primerenca d'aquest vehicle relacional a casa nostra.

El primer volum de les actes es clou amb la taula rodona: *El diàleg intel·lectual Madrid-Barcelona a propòsit de Maragall i Unamuno* amb la participació de Joan-Lluís Marfany, Adolfo Sotelo, Jean-François Botrel i Enric Bou, moderats per Jordi Castellanos (pp. 501-543). J.-L. MARFANY opina que els intel·lectuals de les dues bandes presentaven uns trets comuns com ara la lluita per aconseguir una professionalització, la construcció d'un nou concepte de nació o la relació amb el món editorial, però com que divergien fortament quant als objectius —Espanya vs. Catalunya; llengua castellana vs. llengua catalana— el que podia haver estat un diàleg entre pensadors va acabar per ser un diàleg entre sords. ADOLFO SOTELO tracta detalladament de l'ambivalent relació d'Unamuno amb la ciutat de Barcelona i els seus intel·lectuals. JEAN-FRANÇOIS BOTREL explica el paral·lisme entre el món editorial de Madrid i Barcelona, mentre que ENRIC BOU, mitjançant l'epistolari Unamuno-Maragall, destaca l'amistat dels dos escriptors que es va mantenir malgrat les discrepàncies sobre la manera de portar a terme les respectives aspiracions nacionalistes.

El segon volum recull la tercera secció del congrés dedicada a la «Modernització en el camp de les arts i de la literatura». Com en les altres parts, les ponències encapçalen el bloc de treballs. RICHARD A. CARDWELL, a *Ciudad del futuro: Barcelona y el fin de siglo europeo* (pp. 7-21), passa revista a alguns dels edificis producte del modernisme artístic com a exponents dels nous corrents de pensament europeus. En el camp de les belles arts, FRANCESC FONTBONA, a *Art del 98 entre Catalunya i Espanya* (pp. 23-40), fa evident la coincidència en el temps de les noves estètiques amb la crisi del 98, sense que tinguin una relació causa-efecte, i recull l'espòrica presència d'artistes catalans a Madrid, ignorats pel Madrid oficial, però ben acollits pels membres de la generació del 98. En sentit contrari, és nul·la l'aportació d'artistes madrilenys a Barcelona, però és destacable la relació amb els pintors bascos que representen la modernitat pictòrica. El treball *Música: modernització en els projectes compositius i en el fet concertístic*, de XOSÉ AVIÑOÀ (pp. 41-57), enfoca la modernització de la música en els noranta en diversos fronts: la programació de música simfònica i de noves òperes; la renovació de la música de cambra; l'activitat musical participativa; i la promoció de nous artistes, tot i que algunes d'aquestes propostes no varen reeixir. El professor VICENTE CACHO VIU formava part del comitè científic del congrés, però la seva desaparició, mesos abans de la celebració de la trobada, va impedir-ne la presència física, encara que la presència intel·lectual es va mantenir amb la lectura d'un

fragment de la seva obra pòstuma, *El nacionalismo catalán como factor de modernización*. La ponència, que porta el títol *Contexto europeo del nacionalismo catalán de entresiglos* (pp. 59-68), exposa el camí que va fer el catalanisme per incorporar-se al joc electoral. L'intent no reeixit de situar la cultura catalana en un pla similar al de les cultures europees per part dels modernistes és el tema estudiat per JORDI CASTELLANOS a *El modernisme: la construcció d'una cultura nacional* (pp. 69-85). CARMÉ GRÀCIA, a *El sorollisme i la seua oposició al mite de les dues Espanyes* (pp. 87-107), presenta el suport del pintor a una teoria internacionalista i modernitzadora d'Espanya com a sistema per solucionar les tensions tant del centre pessimista com de la perifèria regionalitzadora, pensament que impregna la seva pintura mitjançant el reflex d'una forma de felicitat pagana, que no va ser compresa pels escriptors del 98. L'última de les ponències correspon a ELISEU TRENÇ, que estudia la *Modernització i/o tradició a les arts gràfiques a Catalunya a finals del segle XIX* (pp. 109-117).

Les nombroses comunicacions recollides en aquest bloc tracten quasi exclusivament temes literaris; algunes poques incideixen en conceptes generals, però la gran majoria estudien alguna obra o aspecte d'un personatge finisecular. GLYN HAMBROOK, a *Afectación, degeneración, sencillez: en torno a la «influencia» francesa en el modernismo español* (pp. 273-286), presenta la posició ambivalent de la crítica respecte a l'entrada dels corrents literaris francesos en la literatura castellana. MARIA ÀNGELS HERAS LOZANO es refereix al paral·lisme entre dos moviments, definits pel naixement d'un nou art i per l'hegemonia social de la burgesia a *Nacionalisme: importació i tradició. El model prerafaelita en la gènesi cultural del modernisme català* (pp. 287-295) i, finalment, DOLORES ROMERO LÓPEZ proposa la possibilitat d'establir una comparació intranacional de la literatura feta a Espanya a *Hacia un polisistema del modernismo peninsular* (pp. 357-373). En els treballs destinats a un autor en concret, cal destacar la figura de Miguel de Unamuno, objecte de les comunicacions següents: ANTONIO CHICHARRO, *El joven Unamuno entre el pensamiento historiográfico y arquetípico (Más sobre «la tradición eterna»)* (pp. 213-229); ANA ORTÍ LUCENO, *El modernismo de la poética unamuniana* (pp. 325-339); IRINA OUSTINOVA, *Nikolai Berdiaev and Miguel de Unamuno* (pp. 341-355); MARGARET TEJERIZO, *«Lo exótico se trastoca en familiar»: la presencia de la literatura rusa en la generación del 98 con especial hincapié en páginas escogidas de Miguel de Unamuno* (pp. 395-401), i URSULA ASZYK, *La idea de regeneración del teatro español y la teoría del teatro moderno en Unamuno* (pp. 119-130).

De tema teatral també, però molt cenyida en el temps és la comunicació de JAUME AULET, *El teatre català durant l'any 1898. Un incipient intent de modernització* (pp. 131-153). Un altre gènere escènic és el tema de *Teatre musical i regeneracionisme: «Una sublevació en Jauja o Un casament per raó d'estat en la terra de les palmeres», un intent de modernització dramàtica*, de GABRIEL SANSANO i JOAN CASTAÑO (pp. 375-394).

Els motius comuns, tant en la literatura com en la pintura, de Rusiñol, Solana i Regoyos són el nucli del treball *Entre les mosques i els jardins abandonats. Sobre regeneracionisme i decadentisme en el tombant de segle* de MARGARIDA CASACUBERTA (pp. 171-188). Aquest últim artista també mereix un article de GENEVIÈVE BARBÉ-COQUELIN DE LISLE, *Darío de Regoyos frente a la modernidad: «España negra», 1898* (pp. 155-160).

Joan Maragall és l'únic escriptor català que disposa d'una comunicació per a ell tot sol. GLÒRIA CASALS, a *«Els tres cants de la guerra» en els orígens de la teoria maragalliana de l'adaptació* (pp. 189-197), considera aquest poema, inspirat en *Els perses* d'Èsquil, com un assaig per a les adaptacions posteriors d'altres autors.

Els membres de la *Generación del 98* i altres escriptors en llengua castellana figuren com a tema en diverses comunicacions: FREDERIC BARBERÀ presenta *Evolució literària de Gabriel Miró: la influència catalana* (pp. 161-169); AMELINA CORREA RAMON tracta d'Àngel Ganivet i la «*Cofradía del Avellano*» granadina: *una tentativa de regeneración cultural y espiritual* (pp. 199-211); OSCAR CORNAGO BERNAL estudia la *Renovación estética y teoría teatral a principios del siglo XX: la escena a la luz de «La lámpara maravillosa» de Ramón María del Valle Inclán* (pp. 231-248); RICARDO FERNÁNDEZ ROMERO es refereix al gènere autobiogràfic a *Escritura de la memoria, identidad y mo-*

derinidad entre dos siglos: el caso de Eduardo Marquina (pp. 249-259); SOLEDAD GONZÁLEZ RÓDENAS escriu sobre *Corpus Barga, cronista literario del 98 o la «generación Vabumb»* (pp. 261-272); MARCELINO JIMÉNEZ LEÓN reflexiona sobre *La crisis de 1898 y Eduardo Díez-Canedo: la formación de un intelectual* (pp. 297-304); FRANCISCO JOSÉ MARTÍN presenta *La modernidad de la tradición: el horizonte hermenéutico de «El alma castellana» de J. Martínez Ruiz* (pp. 305-323) i, finalment, IOANA ZLOTESCU SIMATU tanca el bloc de les comunicacions amb *Ramón Gómez de la Serna y el «fin de siglo»: de «La Región Extremeña» a «Prometeo» y a «El Ruso» (1905-1913)* (pp. 403-409).

Com en les altres seccions, una taula rodona —amb el suggerent tema de Barcelona, capital de cultura— va tancar les sessions (pp. 411-446). Els integrants van ser Albert Garcia Espuche, Enric Gallén, Pilar Vélez, Jordi Casassas i Joaquim Molas, que actuava de moderador. Aquest últim, en la presentació dels altres membres de la taula va avançar que Barcelona, en l'última dècada del segle XX, pren la iniciativa cultural d'Espanya perquè s'obre a Europa i n'importa la modernitat, però al mateix temps té cura de l'herència cultural pròpia amb l'inventari i sistematització del patrimoni artístic i del lingüístic, inicia la institucionalització de la cultura i dedica especial atenció a l'ensenyament. El primer que intervé és ALBERT GARCIA ESPUCHE, que parla de la transformació urbanística que va sofrir la ciutat a partir de 1860 i que va acabar convertint-la en una gran ciutat mediterrània, protegida per l'embolcall de centres de població propers, que formen un teixit social i industrial que li imprimeixen força i solidesa. ENRIC GALLÉN fa referència al teatre com a l'entreteniment per antonomàsia de la societat menestral i treballadora finisecular. Situa els inicis de la modernització entre els anys 1893 i 1896, quan la programació comença a acollir les novetats estrangeres, i arriba al punt més alt els anys 1897 i 1898 amb l'aparició de nous autors, noves idees teatrals i nous espais de lleure. Malgrat la diversitat i la modernitat de l'oferta, les classes més elevades tampoc no van acabar de sintonitzar amb el gènere. PILAR VÉLEZ explica el desenvolupament de les arts industrials a través de les successives exposicions de belles arts i de la creació del Centre d'Arts Decoratives, factors que van afavorir un alt nivell tècnic en les realitzacions, com es va fer palès en l'esclat de l'Art Nouveau l'any 1900 i en les obres arquitectòniques del modernisme artístic. Per últim, JORDI CASASSAS reflexiona sobre les dificultats amb què s'enfronta tota ciutat que no és capital de l'estat per institucionalitzar la seva cultura. Barcelona, en un procés que fa arrencar de 1860, mostra dos períodes; el primer, entre 1876 i 1885, per la convergència de diversos corrents, veu la creació d'una cultura diferenciada, que cristal·litza en institucions i iniciatives en el segon període, entre 1885 i 1892. La politització dels anys noranta, malgrat les tensions evidents, possibilita la creació d'una línia intervencionista intel·lectual, similar a l'apareguda a l'Europa coetània.

Després de l'enumeració exhaustiva del contingut de les actes, només cal donar un cop d'ull a la nòmina de col·laboradors per fer evident la seva importància. Ni més ni menys que una setantena llarga d'erudits, pertanyents a més de quaranta universitats i centres d'investigació escampats per la geografia d'Europa i Amèrica, hi són presents. D'aquí la diversitat de punts de vista i de mètodes utilitzats que permeten una confrontació enriquidora. També s'ha de destacar que, per primer cop, s'ha intentat una visió completa i pluridisciplinària de la crisi del 98, enfocada des de dos àmbits diferents: el centralista i el perifèric. Per tot això, aquests volums seran d'obligada consulta a tots els estudiosos de la problemàtica cultural finisecular.